Întemeierea criticii.
Strategii retorice ale autorităţii la Titu Maiorescu

Doris MIRONESCU*

Key-words: *Titu Maiorescu*, *authority*, *Romanian literary criticism*, *19th century aesthetics*

Pe urmele „contrazicerilor" maioresciene

Există în critica românească un vechi consens cu privire la caracterul „întemeietor" al criticii maioresciene. Pentru E. Lovinescu, opera liderului „Junimii" indica drumul necesar al criticii literare româneşti, urmat fiind de generaţii „postmaioresciene" de apărători ai autonomiei esteticului. Lectura lui Lovinescu a hrănit istoria literară în deceniile următoare, actualitatea lui Maiorescu fiind reclamată adesea, în perioade în care disocierea valorii estetice a operelor literare era obligată să capete valenţe politice, precum în preajma celui de-al doilea Război Mondial sau în prelungul „obsedant deceniu". La finalul unei veritabile bătălii pentru „reabilitarea" lui Titu Maiorescu (Goldiș 2011: 71–78), care a avut loc la începutul deceniului şapte, apar semnele unei noi lecturi a operei sale. În *Contradicţia lui Maiorescu*, Nicolae Manolescu reconstituia portretul criticului în linia unei viziuni integratoare, de tip „viaţa și opera". Manolescu ia ceea ce începuse să devină un clişeu critic (calitatea de critic-întemeietor a lui Maiorescu) și îl reinterpretează ca o fisură de tip psihanalitic în chiar miezul personalităţii maioresciene (Manolescu 2000: 245–253). Mai recent, un critic din aceeași generaţie, Eugen Simion, caută explicaţia viabilităţii operei maioresciene în latura sa de „moralist", adică în efortul acestuia de a-și pune în acord viaţa și opera (Simion 2005: XLVI–LI). Este simptomatic consensul celor doi critici șaizeciști, la distanţă de decenii unul de altul, care-i face să realizeze o investigaţie similară, pornind de la premise diferite și specifice. Ambii autori încearcă să explice forţa magnetică de iradiere a criticului, în epocă precum și mai târziu, recurgând la ideea coerenţei unei personalităţi de tip artistic, care produce o operă în același timp în care se și autoconstruiește. Ei caută să explice „organicitatea" operei maioresciene recurgând la un continuum viaţă-operă, specific personalităţilor creatoare, într-o lectură clasică. Astfel, ei investighează părţile de umbră ale biografiei criticului junimist, complexele paterne, „romantismele" întâmplătoare mărturisite jurnalului, jubilaţia omului care a reușit să se autoconstruiască.

În ultimii zece ani, pe urmele unei propuneri de cotitură canonică făcută de Sorin Alexandrescu (Alexandrescu 1999: 149–154), o nouă generaţie de critici a încercat să sublinieze inconsecvenţele, neconcordanţele, inegalităţile din sistemul

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, România.

BDD-A25224 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:45 UTC)

critic maiorescian. Aceştia adoptă o privire istoricizantă asupra operei criticului şi în acest scop cercetează contradicţiile inerente sistemului de gândire al acestuia, blocajele concepţiei sale critice, dependenţa acesteia de reţelele socio-politice în care autorul era angrenat. Astfel, Andrei Terian a susţinut că Maiorescu a abdicat parţial de la propria convingere a autonomiei esteticului, formulând în articolul *Literatura română şi străinătatea* o teorie proto-poporanistă, în plus şi autocontradictorie[1]. Un alt critic din aceeaşi generaţie, Vasile Mihalache, a atras atenţia la reflexul politic al disocierii estetice maioresciene, la elitismul implicit, consonant unei viziuni politice conservatoare[2]. Cei doi critici procedează altfel decât predecesorii lor șaizeciști. Ei își asumă un punct de vedere istoricizant, abţinându-se să apeleze la conceptul de „personalitate", dar perspectiva lor ignoră realitatea istorică a autorităţii criticii maioresciene în epoca junimistă, încercând să arate că aceasta era nefondată. Cât timp această autoritate a fost una reală, mai important decât să o contestăm, dovedindu-i caracterul iluzoriu, mi se pare să o explicăm, să identificăm modul în care s-a impus, strategia ei retorică. O istoricizare justă a scrierilor maioresciene s-ar putea face, mai mult decât confruntând-o cu teoriile estetice şi filosofice ale propriei epoci, punând-o în perspectivă, urmărind dialogul ei cu scrierile contemporane şi cu orizontul de aşteptare al cititorilor. Opera critică maioresciană se constituie ca o examinare îndelungă, sistematică şi omogenă, a culturii vremii, a patologiilor acesteia. Dar această construcţie presupune şi o constantă reflecţie cu privire la sine, la propria coerenţă, la comunicabilitatea judecăţii critice şi la posibilitatea acesteia de a fi interiorizată de un public larg. Voi studia acest nivel autoanalitic al operei criticului, modurile în care Maiorescu îşi construieşte autoritatea în textele proprii, cu un rol esenţial pentru istoria internă a creaţiei maioresciene, dar şi pentru istoria literaturii române.

Filosofia eseistică

Trăsătura cardinală a operei maioresciene, imprimată întregului curent junimist, este după Tudor Vianu „spiritul filosofic" (Vianu 1971: 144). Cu toate acestea, cititorii din epocă nu de abstracţia stilului erau impresionaţi. Eminescu (1970) vorbeşte, despre „spiritul de-o fineţă feminină" al criticului de la Iaşi, subliniind cu ironie eleganţa literară, aproape manieristă, a scrisului acestuia (Eminescu 2000: 49). Într-adevăr, faţă de cursul de estetică ţinut de Simion Bărnuţiu la Universitatea din Iaşi în deceniul al şaselea al secolului sau faţă de tratatul de retorică al lui Simion Marcovici, tot un curs şcolar, ţinut la Bucureşti în anii 1830, cele mai riguroase articole maioresciene păreau

[1] „Dar, chiar dacă Maiorescu punea condiţia ca, pentru a fi validată artistic, «originalitatea naţională» să fie «exprimată în puternica formă a frumosului», criticul permitea prin aceasta ca în interiorul poeticii sale să se strecoare un criteriu etnic şi abdica astfel parţial de la principiul autonomiei esteticului pentru care militase până atunci" (Terian 2010: 8). Deşi, cum arată Terian, teoria „romanului poporan" este într-adevăr autocontradictorie, se poate contraargumenta că niciodată autonomismul estetic nu este compact la Maiorescu, nuanţările intervenind foarte devreme în cariera sa. Iar un campion al estetismului, un apărător al valorilor esteticului *împotriva* celor ale vieţii practice, Maiorescu n-a fost niciodată.

[2] Vasile Mihalache susține că ideea universalității valorilor estetice impusă de Maiorescu trebuie văzută ca parte a unei viziuni elitiste, de esență conservatoare, care urmărește să impună drept universale „credințele particulare ale dominanților", iar nu să transceandă politicul (Mihalache 2013: 69). Mihalache aduce în sprijinul tezei sale aspecte disparate ale activității maioresciene, invocând luări de poziție publice nefericit misogine. În fond, însă, caracterul inerent discriminatoriu al valorii estetice nu-i poate fi imputat lui Maiorescu, care nu face decât să împrumute ideea din estetica clasică.

BDD-A25224 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:45 UTC)

nişte eseuri, lipsite de orice urmă de „didacticism" pe care i-l găsim noi astăzi. De pildă, studiul de estetică *O cercetare critică a poeziei române* (1867) nu invoca deloc categoriile estetice, de care Bărnuţiu, spre exemplu, făcea uz într-o manieră pedantă, înşirându-le cu răbdare una câte una, de la „sublim" până la „frumuşel" (Bărnuţiu 1972: 83). Cu toate acestea, profilul filosofic al liderului junimist se impune încă de la primele sale intervenţii publice, crescând până la a proiecta în mintea adversarilor figura unui mânuitor de abstracţii incomprehensibile; astfel apare Maiorescu în articolele polemice ale lui C. Dobrogeanu-Gherea din anii 1880–1890.

În ce constă, atunci, spiritul filosofic maiorescian? În grija de a porni întotdeauna de la primele principii şi de a evoca în puncte nodale ale polemicilor sale definiţii categoriale. Întregul sistem de idei estetice maiorescian porneşte de la cunoscuta definiţie de inspiraţie tardo-hegeliană: „cea mai mare diferenţă între adevăr şi frumos este că adevărul cuprinde numai idei, pe când frumosul cuprinde idei manifestate în materie sensibilă" (Maiorescu 2005: 11). Această idee a „sensibilităţii" artei, care îl va duce pe critic la formularea părerii limitatoare, dar caracteristică pentru gustul cititorilor români din secolul XIX, că literatura exprimă în primul rând „sentimente", va fi reluată nu doar în multe locuri ale aceluiaşi lung articol, ci şi mai târziu în carieră.

Trimiterea recurentă la primele principii nu îl defineşte însă integral pe Maiorescu. La el, importantă este „înrămarea" acestor principii. Parcurgând texte polemice, precum *Limba română în jurnalele din Austria* (1868), descoperim insule de teorie care ordonează discuţia, chemând diversitatea exemplelor la un numitor comun: „Orice cuvânt este exprimarea unei noţiuni abstracte prin sonuri articulate" (Maiorescu 2005: 102). Ideea ordonatoare este prezentată târziu în text, scufundată în exemple, deghizată într-o binevoitoare cercetare a cauzelor confuziilor lingvistice ale gazetarilor ardeleni. Am putea numi această trăsătură a stilului maiorescian „eseism", sensul ei fiind dotarea discursului cu o armătură solidă, care însă nu este expusă ca atare, singură şi nudă, ci camuflată cu pricepere într-un discurs perfect comunicabil, adresat publicului larg. De aceea, esenţială scrisului maiorescian nu este atât anvergura filosofică, cât prelucrarea discursivă a acesteia.

Această prelucrare eseistică a fundamentelor filosofice enunţate în texte produce un nou tip de autoritate faţă de cea deţinută de către esteticienii şi retoricienii de şcoală ai generaţiei anterioare, precum Simion Bărnuţiu. Evitând pedanteria scolastică, Maiorescu îi dă filosofiei o alură conversaţională, comunicabilă în cel mai înalt grad. Dacă Bărnuţiu era animat în faţa şcolarilor săi de autoritatea esteticienilor citaţi (Platon, Aristotel, Longin, Diderot, Kant şi Krug), Maiorescu renunţă la autoritatea prin asociere, evită cu încăpăţânare să-şi citeze sursele, deoarece legitimitatea textului este dată doar de coerenţa raţională a argumentelor propuse, coerenţă verificabilă de către oricare cititor. Strategia maioresciană i-a putut conduce pe adversari la atacuri violente; Aron Densuşianu a susţinut chiar că Maiorescu îşi plagiază ideile din autori nemărturisiţi, precum Theodor Vischer. De fapt, era vorba de dezorientarea unui cunoscător al esteticii care nu înţelegea modul inedit de structurare a textului, orgoliul acestuia de a se întemeia doar pe propria raţionalitate.

BDD-A25224 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:45 UTC)

Raţionalismul și recursul la „adevăr”

Dacă autoritatea esteticianului Maiorescu nu mai provine din sursele utilizate, ci din fluenţa şi coerenţa argumentelor propuse, trebuie să înţelegem că alura eseistică a textelor criticului nu se datorează unei eleganţe stilistice deosebite, unui profil literar pe care autorul și l-ar construi în scris. Modul de construcţie a celor mai importante texte maioresciene este unul silogistic. După enunţarea unei definiţii urmează dezvoltarea unui raţionament sau a unui lanţ de raţionamente, prin mijlocirea exemplelor concrete. Exemplul cel mai bun este tot *O cercetare critică a poeziei române*, care face să decurgă din definiţia frumosului părţile principale ale tropologiei și poeticii, exemplificându-le pe rând cu citate din capodopere românești și străine sau cu probe de aberaţii estetice rezultate din ignorarea regulilor emise pe parcurs. Studiul de estetică al lui Maiorescu se construiește ca un raţionament ce explorează consecinţele definiţiei frumosului artistic ca „idee exprimată în materie sensibilă”. De aici rezultă, pe de o parte, obligativitatea de a „sensibiliza” noţiunile abstracte („condiţiunea materială”), iar pe de altă parte de a lua drept temă „simţământul și pasiunea”, ca ilustrând latura sensibilă a existenţei, lumea sufletească („condiţiunea ideală”).

Această construcţie a textului este cu atât mai frapantă cu cât ea vine să contrazică parţial titlul propus. *O cercetare critică a poeziei române* sugera o examinare a unei producţii literare abundente şi rebele la ierarhizări. E de bănuit că asta și aştepta publicul vremii, în măsura în care cunoștea cel puţin studiul publicat în 1862 de către Bogdan Petriceicu Hasdeu în revista *Din Moldova*, cu titlul *Mișcarea literelor în Eși*, o evaluare a scriitorilor încă activi din perspectiva a ceea ce oferiseră până atunci, a contribuţiei lor la literatura română. În schimb, Maiorescu nu face o selecţie nominală de poeţi buni şi poeţi slabi şi nu oferă o ierarhizare a celor indexaţi, ci adoptă o perspectivă centrată pe estetic, apreciind sau respingând operele individuale, uneori chiar fără a le numi autorul, doar pe baza respectării creatoare sau a încălcării regulilor estetice deduse de către critic din definiţia frumosului. Abordarea critică a lui Maiorescu are în centru principiul estetic, enunţat autoritar şi urmărit în implicaţiile sale, reducând operele literare la funcţia de a verifica acest principiu şi de a fi validate sau invalidate de el. În felul acesta, operaţia critică are preeminenţă totală asupra textelor literare de care se ocupă, misiunea ei nefiind cea de a „curatoria” opere literare individuale, ci de a urmări coerenţa cu sine a ideii de frumuseţe artistică. Validitatea actului critic nu este dat de adecvarea lui la realitatea operei, ci de propria sa corectitudine logică. Nu actul interpretării definește critica, ci menţinerea în limitele unui raţionament noncontradictoriu. Structura logică internă servește ca o confirmare a „adevărului” criticii literare.

În articolul *Răspunsurile Revistei contemporane* descoperim afirmaţia că opera critică se întemeiază pe „adevăr”: „Căci la întrebarea: care critică este autorizată? răspunsul este: aceea care, în limitele obiectului ei, cuprinde adevărul! Alt criteriu pentru judecarea ei nici nu poate exista” (Maiorescu 2005: 278). Suntem puși în faţa unui mod caracteristic, de secol al XIX-lea, de a defini critica, deloc relativist, nestrăbătut de nici o urmă de precauţie epistemologică. Astăzi, o critică întemeiată direct pe adevăr pare un artificiu retoric, cât timp ne reprezentăm operaţiile critice ca decurgând dintr-un program, dintr-o profesiune de credinţă cu privire la frumosul artistic. Însă Maiorescu, spirit filosofic, nu consideră că pot exista mai multe moduri

BDD-A25224 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:45 UTC)

de a concepe frumosul. Frumosul artistic este unul singur, oricând decelabil la o analiză de concepte, iar trăsăturile separate ale operei literare pot fi desprinse una câte una, prin metoda deductivă. În fond, definiția prin care critica se întemeiază pe „adevăr" este tautologică, în măsura în care critica maioresciană este o dezvoltare silogistică a unui principiu formulat inițial, atribuindu-și astfel autoritatea logicii. Astfel este reafirmată coerența cu sine a sistemului critic maiorescian, care nu dorește să iasă propriile limite aproape niciodată și, când o face, se păstrează aproape de teritoriul care-i este cunoscut, cel al ideilor estetice generale.

Pragmatism și impuls polemic

Vorbind despre menținerea criticului pe terenul ideilor generale, ajungem la unul dintre reproșurile cele mai îndreptățite aduse operei sale. Încă din 1887, în articolul *Asupra criticei*, C. Dobrogeanu-Gherea califica opera maioresciană drept „critică judecătorească" (Gherea 1983: 51), o critică de verdict, dar nu una de analiză. Liderul junimist s-ar fi abținut de la ceea ce era mai specific criticii moderne, și anume analiza literară, încercarea de a racorda opera la istorie, la societate, de a-i găsi rațiunile și de a-i studia interacțiunea cu publicul. Într-adevăr, în *Poeți și critici* (1886), Maiorescu constatase încetarea trebuinței unei critici de direcție, așa cum o practicase el însuși până atunci, în măsura în care un public larg educat putea decide în chestiuni de gust. Iar critică aplicată textelor Maiorescu nu a făcut niciodată, cu excepția timidă a unei părți din studiul despre Eminescu din 1989. Înțelegând actul critic ca pe unul abstract și disociativ, întemeiat pe propria consecvență și coerență logică, Maiorescu evită să se aventureze în teritorii necunoscute, unde nu mai operează adevărul logicii. Numeroase sunt locurile care arată această abdicare; unul dintre ele este în finalul articolului dedicat comediilor lui I.L. Caragiale, unde criticul refuză să facă mai mult decât o sumară disociere, bazată pe gustul propriu, între scrierile dramaturgului: „O dată hotarul așezat, nu mai încape îndoială că se pot face multe deosebiri și înlăuntrul terenului artei [...]; și noi credem, de exemplu, că *O scrisoare pierdută* este superioară farsei *D-ale carnavalului*./ Dar nu vedem pentru moment nicio trebuință de a stărui asupra acestui punct" (Maiorescu 2005: 587).

La baza refuzului analizei stă, după cum arată textul, o judecată de oportunitate. Maiorescu pretinde că nu se oprește decât „pentru moment" la porțile operei caragialiene, urmând să-și reia efortul critic cândva, la o dată ulterioară. Această precauție apare atât de des în scrierile maioresciene încât devine o marcă a strategiei lui literare. Criticul o prezintă ca pe un semn de maturitate în judecată, de responsabilitate în fața sarcinilor asumate. Este o formă de realism pragmatic abținerea de la a dezvolta schița de sistem estetic din *O cercetare critică*. Deși are o deschidere filosofică remarcabilă, navigând cu ușurință printre abstracții, deși își întemeiază autoritatea pe „adevărul" logicii, criticul își marchează mereu adecvarea la obiect – obiectul lui fiind tânăra cultură română modernă. Din această perspectivă, o estetică mult prea elaborată, care să avertizeze, de pildă, publicul cu privire la excesele decadentiste, i se pare inoportună, la fel ca și discriminarea între diferitele scrieri ale unui dramaturg valoros (în *Comediile d-lui I.L. Caragiale*) sau o comparație a meritelor relative a doi poeți din generații diferite (în *Poeți și critici*). Dimensiunea pragmatică a activității culturale maioresciene vine ca o corecție și o completare a abstracției punctului de pornire estetic și a elaborării silogistice a sistemului său. Opera

BDD-A25224 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:45 UTC)

apare ca fiind scrisă în dialog cu publicul epocii, cu nevoile culturale ale acestuia, iar limitările sistemului critic sunt prezentate ca limitări ale culturii române înseşi. Înţelegând rostul criticii prin dimensiunea carenţelor culturii naţionale, cititorii vor accepta necesitatea de a limita scopurile acţiunii critice ca pe o datorie pe care şi ei sunt ţinuţi să o respecte.

Activitatea polemică maioresciană intră în acelaşi scenariu. Maiorescu nu este un reactiv; în faza „luptătoare" a activităţii sale critice, el este iniţiatorul bătăliilor critice, fixând întotdeauna termenii în care se va purta discuţia. Adversarii săi devin astfel nişte simple pretexte pentru dezvoltarea unei teorii a culturii române, sau nişte exemple ale unor rătăciri estetice şi culturale ce împiedică propăşirea. Eroarea lor fundamentală este cea de a promova „formele fără fond", adică de a propune teorii fără acoperire, în lingvistică, în drept, în politică, în istorie, dar şi de a practica aberaţii literare precum activismul politic în poezie şi gongorismul stilistic în proză. Dacă Maiorescu nu ajunge să facă analiză literară vreodată, prin exemplele negative oferite în articolele sale polemice el construieşte un tablou amplu şi convingător al patologiilor literare şi astfel îndeplineşte sarcina de supervizor al unei culturi naţionale. Criticul diagnostichează cu grijă ereziile vremii lui şi le ierarhizează după importanţă; a le da un nume înseamnă a arăta o îndreptare posibilă. Aici se observă meritul unei viziuni în acelaşi timp pragmatice (deci atentă la concretul realităţilor) dar şi capabile să se ridice la concepte şi să privească realităţile sistemic. Maiorescu lucrează doar în zona esteticii literaturii, dar îşi impune singur limite provenite din mărginirile literaturii române a vremii; totodată, întrevăzând aceste mărginiri, îşi realizează acţiunea critică fixând diagnostice şi formulând încrederea într-o revenire la o cultură naţională „sănătoasă".

În paranteză fie spus, polemicile maioresciene sunt printre cele mai reuşite pagini literare ale criticului. Deşi analiza literară lipseşte, arta citatului demolator este stăpânită desăvârşit, iar înrămarea erorilor literare într-un tablou sistematic şi elocvent produce impresia unei critici creatoare, deşi într-un alt sens decât cel încetăţenit în decursul modernismului din secolul XX. Invocând eroarea şi impostura intelectuală, defectul estetic şi cacofonia logică, Maiorescu produce „o mitologie cu precădere negativă" (Simion 2005: XL), care ilustrează grăitor consecinţele îmbrăţişării „formelor fără fond". Dacă înălţarea filosofică până la concept şi alura logică a discursului îl ajută să sublinieze importanţa criticii într-o cultură, dacă viziunea pragmatică asupra culturii naţionale trezeşte sentimentul responsabilităţii în public, demonul polemic maiorescian atrage şi seduce cititorii. Este vorba de o tehnică matură, constând din ironie superioară, din abţinere şi, rareori, din apostrofări lipsite de violenţă ale celor mai strigătoare la cer aberaţii literare. Aceste procedee ţin, şi ele, de tehnica seducţiei, deoarece invocă consensul cititorului pentru sancţionarea erorii. Astfel, critica maioresciană se defineşte între teorie şi practică, o teorie estetică a faptului literar şi o practică atentă a vegherii asupra erorii literare.

Concluzii: Coerenţa operei maioresciene şi argumentul Eminescu

Maiorescu îşi accentuează în mai multe feluri omogenitatea operei sale, coerenţa ideatică, aerul de sistem al articolelor. El îşi construieşte articolele înlănţuit, producând astfel o operă critică, şi nu doar o serie de articole izolate. Spre deosebire de criticii care simt târziu nevoia să-şi articuleze ideile critice într-un sistem sau într-o

BDD-A25224 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:45 UTC)

istorie a literaturii naţionale, Maiorescu are, deja de la al doilea articol, un sistem de referinţă şi reprezintă ceva prin sine însuşi, ca critic, argumentând pentru neavizaţi importanţa şi relevanţa criticii în cultura unei societăţi şi subliniind urgenţa şi oportunitatea criticii de tip general pe care el însuşi o înfăptuieşte. Criticul marchează textual caracterul sistematic al articolelor atât la nivelul textelor individuale, cât şi la nivelul operei. În textele autonome o face cu ajutorul înlănţuirii silogistice a propoziţiilor şi al pigmentării demonstraţiei cu exemple şi, totodată, refăcând legătura concluziilor cu premisele. Este modul său de a afirma că scrie o critică întemeiată pe „adevăr". La nivelul operei, coerenţa este marcată arătând că autorul rămâne pe aceleaşi poziţii ideatice în cursul întregii sale cariere. Coerenţa cu sine a operei maioresciene este una dintre temele ei esenţiale – vezi, de pildă, titlul ironic al articolului din 1892, *Contraziceri?*, care răspunde adversarilor prin poziţionarea într-un loc de autoritate. Criticul îşi urmăreşte ideile, în unele cazuri, pe mai multe decenii. Ideea localizării „obiectului" literaturii în domeniul emoţiilor nu este folosită doar în *O cercetare critică*, acolo unde apare prima oară, ci este reluată peste mai multe decenii, ca un memento al vechii definiţii şi un semnal că, de fiecare dată când reapare ideea, ne aflăm pe teritoriul artei. Astfel, în studiile din deceniul al nouălea aflăm că în opera caragialiană „se agită pornirile şi pasiunile omeneşti" (Maiorescu 2005: 577), dovadă a apartenenţei operei comediografului la arta veritabilă, iar raportul academic din 1906 pentru premierea poeziilor lui Octavian Goga justifică aprecierea poeziilor patriotice ale poetului ardelean prin aceea că „patriotismul este în inimile sincere, în afară de orice tendenţă politică, un simţământ adevărat şi adânc" (Maiorescu 2005: 748).

Dar probabil cea mai importantă operaţie de autorizare a propriei concepţii critice prin autocitare se întâlneşte în studiul *Eminescu şi poeziile lui*, din 1889. În mod neobişnuit, criticul vorbeşte acolo despre Eminescu sub raportul personalităţii sale. Şi în acest articol, revenirea unor formulări vechi are funcţia de verificare a unor intuiţii timpurii ale criticului. De pildă: „Eminescu este un om al timpului modern" (Maiorescu 2005: 634) evocă mai vechiul început al caracterizării din *Direcţia nouă*: „Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern..." (Maiorescu 2005: 172). Mai important însă este faptul că, dacă evenimentele biografiei poetului sunt tratate cu o intenţionată neglijenţă, fiind înghesuite într-o singură frază, personalitatea lui Eminescu este pusă sub semnul impersonalităţii, al seninătăţii abstracte, al melancoliei generoase pentru soarta omului în general. Poetul ar fi fost „lipsit de orice interes egoist", ceea ce, în contextul scrierilor maioresciene, semnalează capacitatea de a participa la „lumea ideală" şi de a trăi „emoţiuni impersonale". Este recognoscibil jargonul de inspiraţie schopenhaueriană al criticii maioresciene din anii 1880. Astfel, Eminescu este reprezentat în articol ca exemplu de natură artistică lipsită de egoism, ca fiind apt să „se uite pe sine" şi să fie cuprins de „inspiraţia impersonală". Mai important decât a arăta carenţele unei concepţii estetice de secol XIX, care pariază excesiv pe tipic şi pe ideal, netezind abuziv latura referenţială a unei opere literare, este să constatăm că Eminescu este transformat într-un argument pro domo în cadrul sistemului estetic maiorescian. Putem uşor inversa demonstraţia criticului: dacă genialul Eminescu a fost un atlet al impersonalităţii, atunci sistemul critic maiorescian, care pariază pe impersonalitate, este dovedit ca valid.

Vorbind despre modurile în care este validată autoritatea maioresciană la nivel retoric nu contestăm această autoritate. Maiorescu s-a impus în cadrul discuţiilor culturale ale anilor 1866–1890 datorită valenţelor intelectuale şi, parţial, literare ale

BDD-A25224 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:45 UTC)

scrisului său, dar în același timp și datorită unei maniere ingenioase de construcţie retorică a autorității. Criticul s-a folosit de jocurile legitimării literare existente în epocă (autoritatea filosofică, prestigiul științelor spiritului, retorica comunicabilității, discursul pragmatic asupra neajunsurilor culturii române moderne), jucându-le mai bine decât ceilalţi concurenţi. Dincolo de virtuţile literare ale acestor texte, eficienţa strategiilor puse în joc a determinat mersul culturii naţionale pentru mai multe decenii.

Bibliografie

Alexandrescu 1999: Sorin Alexandrescu, *Privind înapoi, modernitatea...*, Bucureşti, Univers.

Bărnuţiu 1972: Simion Bărnuțiu, *Estetica*, text stabilit, îngrijit și prefaţat de Ion Iliescu, București, Editura Ştiinţifică.

Dobrogeanu-Gherea 1983: C. Dobrogeanu-Gherea, *Critice*, postfață și bibliografie de Mircea Iorgulescu, București, Minerva.

Eminescu 2000: M. Eminescu, *Opere*, vol. III, *Publicistică, Corespondenţă, Fragmentarium*, ediție îngrijită de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Univers Enciclopedic.

Goldiș 2011: Alex. Goldiș, *Critica în tranșee. De la realismul socialist la autonomia esteticului*, București, Cartea Românească.

Maiorescu 2005: Titu Maiorescu, *Opere*, vol. I, Critice, ediție îngrijită de D. Vatamaniuc, București, Univers Enciclopedic.

Manolescu 2000: Nicolae Manolescu, *Contradicţia lui Maiorescu*, ediția a treia, București, Humanitas.

Mihalache 2013: Vasile Mihalache, ***Noli me tangere**. Despre legitimitate și autonomie în literatură*, București, Tracus Arte.

Simion 2005: Eugen Simion, *Studiu introductiv*, în Titu Maiorescu, *Opere*, vol. I, ediţie îngrijită de D. Vatamaniuc, București, Univers Enciclopedic, 2005, p. V–LI.

Terian 2010: Andrei Terian, *Observări polemice despre „Literatura română și străinătatea”*, în „Euphorion”, an XXI, nr. 11–12, noiembrie–decembrie, p. 8.

Vianu 1971: Tudor Vianu, *Junimea*, în Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, București, Editura Didactică și Pedagogică, p. 139–281.

Founding Criticism. Titu Maiorescu's Rhetoric Strategies for Constructing Authority

The question of critic Titu Maiorescu's authority in the Romanian culture was differently answered by generations of critics. This paper discusses it not in order to uncover a disparity in the critic's personality or ideas, but to reveal a set of complex rhetorical strategies of building authority, aimed at a a relatively sophisticated public. These strategies are: the recourse to philosophical ideas and their essayistic presentation, embracing logical reasoning and consistency with oneself, a pragmatic attitude and an enticing polemical spirit that invites the readers into the debate. Also, describing Mihai Eminescu's personality as an embodiment of Titu Maiorescu's own aesthetic theories proved a far-reaching operation that set the agenda for literary discussions for decades.

BDD-A25224 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:58:45 UTC)